

Nr 131.

Ankom till riksdagens kansli den 10 maj 1944 kl. 10 fm.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa byggnadsfrågor berörande staden mellan broarna samt Riddarholmen i Stockholm m. m. jämte i ämnet väckt motion.

(4:e avd.)

I propositionen nr 220 har Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden för den 3 mars 1944, föreslagit riksdagen att för budgetåret 1944/45 å kapitalbudgeten under rubrik Statens allmänna fastighetsfond anvisa dels till Annexbyggnad till kanslihuset ett investeringsanslag av 1 000 000 kronor, dels ock till Förberedande åtgärder beträffande vissa byggnadsföretag i staden mellan broarna och å Riddarholmen i Stockholm ett investeringsanslag av 350 000 kronor.

I samband härmed har utskottet till behandling förehaft en inom första kammaren av herr *F. Ström* väckt motion (I: 299), vari hemställts, att riksdagen måtte besluta 1) att avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 220 samt 2) att begära ny utredning av frågan om kanslihusannex i syfte att finna lämpliga platser utanför Gamla staden och med avsikten att härigenom skydda Gamla staden för en successivt fortgående rivning, varigenom skulle också avses att skydda Gamla staden för den ökade trafik, som småningom skulle spränga dess egenartade historiska karaktär; tillika borde en noggrannare ekonomisk prövning ske. Vidare har i motionen hemställts, att riksdagen hos Kungl. Maj:t måtte begära 3) en särskild utredning av frågan om högsta domstolens lokal i syfte att finna möjlighet för dess kvarblivande inom slottet eller eljest dess förläggande till annan plats än den föreslagna. Alternativt har hemställts, därest den i punkterna 1 och 2 nämnda vägen skulle vara omöjlig beträda, om en ny utredning i syfte att med bibehållande av tomter utmed Myntgatan för kansliannexet utnyttja dessa mera ekonomiskt och samtidigt med större hänsyn till de kulturella värdena. Vid förslagets nya bearbetande borde ett av arkitekten Stark ritat förslag beaktas, vilket, såsom bifogad stadsplanskiss visade, i högre grad än byggnadsstyrelsens förslag respekterade och skonade den medeltida stadsplanen. Av föreningarna Kolmätaregränd, Sveriges författareförenings styrelse, Konstnärernas riksförbunds styrelse och Konsthistoriska föreningen framförda synpunkter borde därvid beaktas.

Mellan Kungl. Maj:t och kronan samt Stockholms stad träffades den 8 november 1940 ett avtal rörande vissa markfrågor i Stockholm m. m. (1940 års markavtal). Avtalet reglerar — jämte annat, varom nu ej är fråga — vissa

fastighetsöverlåtelse mellan kronan och staden dels å västra delen av Riddarholmen, dels ock i staden mellan broarna och å Kungsholmen.

Avtalet är beträffande staden mellan broarna av i huvudsak följande innebörd (jfr proposition 1940: 234).

I staden mellan broarna har staden med äganderätt till kronan överlåtit *dels* ett mellan Myntgatan, Salviigränd, Västerlånggatan, Storkyrkobrinken och Riddarhustorget beläget område, bestående av följande fastigheter, nämligen tomterna nr 1, 2, 4 och 5 samt del av tomten nr 6 i kvarteret Minotaurus, tomterna nr 2, 3, 4, 5, 6, 7 och 8 samt del av tomten nr 1.9 i kvarteret Nessus, tomterna nr 4, 5, 6, 7, 8 och 9 samt delar av tomterna nr 3 och 11 i kvarteren Lychaon, tomten nr 4 samt del av tomten nr 2.7 i kvarteret Cephalus ävensom delar av mellanliggande gränderna Stenbastugränden, Kolmätargränden och Klockgjutargränden, *dels ock* tomten nr 1 i kvarteret Nemesis (Gamla rådhuset).

Till fullgörande av lämnade uppdrag har *byggnadsstyrelsen* i tre särskilda skrivelser den 19 februari 1944 framlagt utredning och förslag i vissa här förevarande byggnadsfrågor.

Anordnande å området mellan Myntgatan, Salviigränd, Västerlånggatan, Storkyrkobrinken och Riddarhustorget av en annexbyggnad till kanslihuset.

Stadsplan och markfrågor m. m.

Det område inom förevarande kvarter, som kronan genom 1940 års markavtal förvärvat, har en areal av omkring 2 360 kvadratmeter och har vid av 1939 års markkommission föranstaltad värdering åsatts ett värde av 1 750 000 kronor. I kalkylerna till värderingen togs hänsyn till uppskattade kostnader för rivning av befintliga byggnader och för uppförande av ny byggnad.

Det till grund för markavtalet liggande stadsplaneförslaget innebär att Myntgatans bredd skulle ökas till omkring 33 meter samt att kvarteret Aglauros (brandkontorets byggnad) skulle få formen av en långsträckt rektangel, bildande en trafikdelare i Myntgatan. Byggnadsstyrelsen förklarar sig nu hava under den verkställda utredningen funnit, att en förändring av denna stadsplan i syfte att väsentligt utöka kvartersmarkens yta och i stället minska Myntgatans bredd till 17,5 meter skulle innebära avsevärt förbättrade möjligheter för områdets utnyttjande, utan att trafikens krav på nödig gatubredd därför behövde åsidosättas.

Beträffande de inom förevarande område belägna fastigheter, vilka icke äro i kronans egendom, nämligen fastigheterna nr 3, 6 (Rosengrens källare) och 5 (Hotell Östergötland) i kvarteret Cephalus samt fastigheten nr 3 (ett privat hus Storkyrkobrinken 12) i kvarteret Minotaurus, anser byggnadsstyrelsen att desamma, utom tomten nr 5 i kvarteret Cephalus, äro nödvändiga för nybyggnadens ändamålsenliga utformning, varför de böra förvärfvas av staten. Då överenskommelse med nuvarande ägarna icke kunnat träffas, förutsätter styrelsen, att fastigheterna i fråga bliva föremål för expropriation.

Principerna för byggnadsförslagets utformning. Bevarande av äldre bebyggelse.

Det nu framlagda förslaget till bebyggelse av ifrågavarande område innebär ett försök att i viss utsträckning bevara befintliga byggnader utmed Storkyrkobrinken, Västerlånggatan och Salviigränd, vilka skulle anslutas till nybyggnader utefter Riddarhustorget och Myntgatan. Komplexets inre har utformats i anslutning till en cirkelrund huvudgård och en mindre firsidig gård inom den närmast Riddarhustorget belägna byggnadsdelen.

Byggnadsstyrelsen har inhämtat yttrande över det nu förevarande byggnadsförslaget av *riksantikvarieämbetet*, som vid avgivande av sitt yttrande även haft tillgänglig en av *föreningen Kolmätargränd* till Kungl. Maj:t avlåten skrivelse i ämnet.

Disposition av lokalutrymmena.

Kostnadsberäkning.

Det totala yttinnehållet i den förelagna annexbyggnaden till kanslihuset utgör enligt vad byggnadsstyrelsen upplyser 6 243 kvadratmeter enligt följande tablå.

	Tjänsterums- yta netto m ²	Bruttoyta exkl. murverk och trapphus m ²	Bruttoyta inkl. murverk och trapphus m ²
Bottenvåningen	304	444	646
1 trappa	1 400	2 050	2 480
2 trappor	1 400	2 050	2 480
3 »	1 335	1 985	2 413
4 »	525	782	1 093
Butiksytor m. m.	599	621	838
Lunchrestaurang 4 trappor	210	210	240
Arkivvåning 4 trappor	470	470	492
Sammanlagt	6 243	8 612	10 682

Hörnhuset Västerlånggatan—Salviigränd med en rumsyta av cirka 620 kvadratmeter har härvid ej medräknats.

Härtill komma i de befintliga husen vissa källarlokalerna. Dylika böra enligt byggnadsstyrelsen anordnas även under de nya byggnaderna. Med hänsyn till den rådande bristen på parkeringsplatser i trakten anser styrelsen ett parkeringsgarage eventuellt böra anordnas i form av källare under den runda gården, därest detta visar sig möjligt att genomföra.

I annexbyggnaden skulle enligt byggnadsstyrelsen inrymmas finans- och försvarsdepartementen ävensom antingen socialdepartementet eller nedre justitierevisionen, varjämte en återstående del av lokalutrymmet kunde utnyttjas för andra trängande statliga behov.

Kostnaderna för byggnadsföretaget hava av byggnadsstyrelsen beräknats till 4 300 000 kronor. I detta belopp ingår kostnaden för rivning av befintliga byggnader och för grundpålning med 375 000 kronor. Därest källarvå-

ning anordnas under portiken och gården, tillkommer en kostnad av 400 000 kronor.*

Av ifrågavarande kostnadssumma har styrelsen förklarat sig anse, att för ritningars utarbetande och byggnadsarbetenas igångsättande ett belopp av 1 000 000 kronor bör vara tillgängligt under budgetåret 1944/45.

Departementschefen har för egen del under erinran att kronans behov av ytterligare ämbetslokaler i kanslihusets närhet vore omfattande och trängande yttrat bland annat följande.

Någon möjlighet att inom överskådlig tid på ett ur kronans synpunkt godtagbart sätt tillgodose detta behov annorledes än genom det ifrågavarande områdets utnyttjande torde icke föreligga. Att, såsom föreningen Kolmätargränd föreslagit, begränsa lokaltillskottet genom bebyggande enbart av det redan frilagda området vid Myntgatan skulle icke innebära någon lösning av frågan. Det synes för övrigt tvivelaktigt, huruvida det förslag till partiell nybyggnad i kombination med kvarterssanering, som framlagts av föreningen, skulle anses tillfredsställande ens med hänsyn till de krav, som av den kulturhistoriska sakkunskapen ansetts böra uppställas. Jag hänvisar i detta avseende till vad riksantikvariern i sitt yttrande anfört beträffande förslaget.

På grunder som nu antytts kan jag för min del icke tillstyrka åtgärder, vilka skulle leda till att kronan icke genom utnyttjande av kvarteren mitt emot kanslihuset erhöle det omfattande lokaltillskott, som är behövt och för vilket kronan i samband med markavtalets ingående iklätt sig betydande kostnader.

Efter mitt förmenande utgör det förslag, som byggnadsstyrelsen sålunda framlagt, en lycklig avvägning mellan de estetiskt och kulturhistoriskt grundade önskemålen å ena sidan samt kronans intresse av ett tillfredsställande utnyttjande av markområdet å den andra. Förslagets förtjänster ur stadsbildens synpunkt hava starkt understrukits av riksantikvariern, vars yttrande torde få uppfattas såsom ett förord för förslaget, för den händelse ett bibehållande av den medeltida stadsplanen med dess bebyggelse utefter gränderna icke kan komma i fråga. Även ur rent praktisk synpunkt måste förslaget anses innebära beaktansvärda fördelar. Bland annat medför infogandet i byggnadskomplexet av den runda nybyggnaden kring en stor huvudgård goda belysningsförhållanden, och därigenom skapas också en smidig förbindelse mellan den inre nybyggnaden och de utanför denna liggande äldre husen med deras skilda våningsnivåer. Utan denna förbindelse skulle de äldre husen näppeligen kunna tagas i anspråk såsom tjänstelokaler, ingående i ett och samma byggnadskomplex. Förslagets utformning i denna del möjliggör också områdets utnyttjande utan att hörnhuset mellan Salviigränd och Västerlånggatan med dess kända, av Louis Masreliez inredda rumssvit behöver beröras av några byggnadsåtgärder.

Ett genomförande av byggnadsstyrelsens förslag förutsätter emellertid ändring i stadsplanen samt överenskommelse med Stockholms stad beträffande förändring av gatumark till kvartersmark m. m. Åt byggnadsstyrelsen torde böra uppdragas att å kronans vägnar föra förhandlingar rörande de uppgörelser, som erfordras för genomförande av byggnadsstyrelsens av mig här tillstyrkta förslag.

Vad härefter angår frågan om lokaldispositionen i kanslihusannexet, delar jag byggnadsstyrelsens mening, att en överflyttning till detta byggnadskomplex av försvars- och finansdepartementen i första hand bör äga rum. Styrelsen har ifrågasatt, att därjämte nedre justitierevisionen skulle placeras i byggnaden eller, alternativt, att dit skulle överflyttas ännu ett departement,

förslagsvis socialdepartementet, i vilket senare fall lokaler för nedre justitierevisionen ansetts böra beredas i det nuvarande kanslihuset. Dessa frågor torde böra göras till föremål för ytterligare överväganden, innan avgörande träffas. Det förefaller icke osannolikt, att för finansdepartementets räkning måste redan från början reserveras större utrymmen än i byggnadsstyrelsens förslag avsetts, särskilt som det synes önskvärt att i direkt anslutning till departementet förlägga vissa till departementet hörande avdelningar och eventuellt även ett par med departementet intimt sammanhörande institutioner, vilka nu disponera lokaler i kronans fastigheter Storkyrkobrinken nr 2 och 4. Vid en mera avsevärd ökning av utrymmena inom kanslihusannexet för finansdepartementet med närstående institutioner lär plats få beredas nedre justitierevisionen på annat håll.

Byggnadsstyrelsen har hemställt, att för utarbetande av ritningar till och igångsättande av arbetena med annexbyggnaden till kanslihuset måtte för nästkommande budgetår anvisas ett anslag av 1 000 000 kronor. Häremot har jag intet att erinra. Anslagsbeloppet bör få tagas i anspråk för förberedande åtgärder överhuvud taget beträffande den avsedda byggnaden. Därest under nästkommande budgetår skulle erfordras medel för förvärv genom expropriation eller eljest av fastigheter inom ifrågavarande kvarter, torde sålunda detta anslag böra komma till användning. I anslutning till vad riksantikvarien påyrkat bör anslaget jämväl få disponeras för de undersökningar och utbildningar m. m., som ur kulturhistorisk synpunkt kunna befinnas påkallade.

Med annexbyggnaden sammanhängande andra lokalfrågor.

Såsom framgår av den föregående redogörelsen, skulle till den föreslagna nya annexbyggnaden överflyttas bl. a. försvarsdepartementet. Detta departements hittillsvarande lokalutrymmen inom kvarteret Mercurius vid Storkyrkobrinken komma därigenom att frigöras för andra ändamål. Lokalerna hava en nettogolvyta tjänsterum av omkring 2 900 kvadratmeter, däri inräknade vissa utrymmen, som upptagas av kommandoexpeditionernas bok- och blankettförråd.

Byggnadsstyrelsen framhåller, att tillkomsten av det föreslagna nya byggnadskomplexet på grund av de lokalreserver, som därigenom tillskapas, blir av stor betydelse för lösandet av ett flertal andra statliga lokalfrågor än de i det föregående berörda. Styrelsen har lämnat en översikt i ett sammanhang över dessa frågor och det sätt, varpå en lösning av desamma enligt styrelsens uppfattning bör sökas.

De till fastigheten Birger Jarls torg nr 3—5 förlagda ämbetsverken äro domänstyrelsen, kommerskollegium, socialstyrelsen samt statistiska centralbyrån. Samtliga dessa verk disponera emellertid i stor utsträckning även andra, huvudsakligen tillfälligt förhyrda lokaler.

Byggnadsstyrelsen föreslår beträffande nämnda ämbetsverk ett successivt genomförande av följande åtgärder.

1. Socialstyrelsens samtliga avdelningar med undantag av utlänningsförläggningsavdelningen, som är utpräglat krisbetonad, inrymmas inom de av kronan ägda fastigheterna i kvarteret Mercurius.

2. Domänstyrelsens samtliga avdelningar beredas nya lokaler i en nybyggnad.

3. Kommerskollegium med elektriska inspektionen, sprängämnesinspektionen och fartygsinspektionen i Stockholm erhåller i fastigheten Birger Jarls torg nr 3—5 lokaler med en nettogolvyta av omkring 3 600 kvadratmeter, samt

Statistiska centralbyrån (samtliga avdelningar) erhåller likaledes i denna fastighet lokaler med en nettogolvyta av omkring 3 000 kvadratmeter.

Resterande utrymmen i sistnämnda fastighet med en nettogolvyta av omkring 1 300 kvadratmeter torde böra reserveras för något eller några ämbetsverk, vilkas lokalisering till denna trakt kan anses särskilt motiverad. Andra ämbetsverk, som enligt byggnadsstyrelsen lämpligen kunde förläggas hit, äro statens organisationsnämnd, försvarets centrala organisationskommitté och statens sakrevision.

I fastigheten nr 1 i kvarteret Nemesis (Gamla rådhuset) föreslår byggnadsstyrelsen lokaler skola iordningställas för högsta domstolen och lagrådet.

Fastigheten nr 1 i kvarteret Västertorn å Riddarholmen, det s. k. Gamla kungshuset, disponeras för närvarande gemensamt av Svea hovrätt och kammarkollegiet. I särskild skrivelse föreslår byggnadsstyrelsen, att fastigheten skall i sin helhet upplåtas till hovrätten.

Förslagets genomförande förutsätter, att lokaler beredas kammarkollegiet på annat håll. Styrelsen föreslår, att kollegiet — på sätt närmare belyses i nyssnämnda särskilda skrivelse — får sina lokaler förlagda till fastigheten kvarteret Gråmunkeholmen nr 1, det s. k. Hessensteinska huset, vilket skulle bli disponibelt, sedan socialstyrelsen på sätt förut anförts överflyttats till kvarteret Mercurius.

Beträffande utnyttjandet av den genom 1940 års markavtal till kronan överlämnade fastigheten nr 2 i kvarteret Västertorn (stadens förutvarande auktionsverk och arkiv) har byggnadsstyrelsen förklarat sig i detta sammanhang icke kunna framlägga förslag.

Byggnadsstyrelsen har slutligen erinrat om att Kungl. Maj:t genom beslut den 27 februari 1942 uppdragit åt byggnadsstyrelsen att för en kostnad av högst 550 000 kronor utföra arbeten för beredande av ökade lokaler för riksräkenskapsverket genom ombyggnad av de enligt 1940 års markavtal till kronan avträdde fastigheterna kvarteret Kidskär nr 1 och 2 (de s. k. östra och västra gymnasiehusen på Riddarholmen). Genom ombyggnaden skulle även kammarrättens behov av ökat lokalutrymme bli tillgodosett. Tillstånd till igångsättande av ifrågavarande byggnadsarbete har emellertid ännu ej beviljats.

Anordnande av lokaler för socialstyrelsen i kvarteret Mercurius.

De med förslaget till socialstyrelsens förläggning till kvarteret Mercurius förenade byggnadskostnaderna belöpa sig enligt en inom byggnadsstyrelsen verkställd kostnadsberäkning till 300 000 kronor. I detta belopp ingår en beräknad kostnad av 100 000 kronor för reparations- och underhållsarbeten.

Byggnadsstyrelsen anför även att, därest av innevarande års riksdag beslut komme att fattas om uppförande av den föreslagna nybyggnaden inom

kvarteret Minotaurus m. fl., en överflyttning av försvarsdepartementet till de nya lokalerna möjligen kunde ske redan den 1 juli 1946. Vid denna tidpunkt borde ritningar för ombyggnaden av kvarteret Mercurius föreligga. Då för dessas utarbetande borde beräknas en tid av 8 månader, syntes erforderliga medel, 150 000 kronor, för fortsatta utredningar och därpå grundade ritningar böra ställas till förfogande under budgetåret 1944/45.

Departementschefen har i detta sammanhang anfört bland annat följande.

Socialstyrelsen har understrukit angelägenheten av att reservutrymmen beredas med tanke på väntade nya arbetsuppgifter för styrelsen. Jag vill i anledning härav framhålla, att socialstyrelsens lokalbehov torde kunna i avsevärd mån komma att påverkas av aktuella organisatoriska omläggningar. Jag erinrar i detta avseende om föreliggande förslag rörande ändrad ordning för utlänningsärendenas handläggning samt om de av byggnadsstyrelsen berörda undersökningarna i fråga om det statliga statistikväsendets organisation. Vid den tidpunkt, då slutligt förslag beträffande omändrings- och reparationsarbetena i förevarande fastigheter behöver föreligga, torde möjlighet finnas att säkrare än nu bedöma omfattningen av socialstyrelsens framtida lokalbehov.

Anordnande av lokaler för högsta domstolen, Svea hovrätt och kammarkollegiet m. m.

Högsta domstolen och lagrådet.

Kostnaderna för genomförande av förslaget om högsta domstolens och lagrådets inrymmande i fastigheten nr 1 i kvarteret Nemesis (Gamla rådhuset) hava av byggnadsstyrelsen beräknats till 1 750 000 kronor. I denna summa ingå kostnader för nödvändiga grundförstärkningsarbeten med 525 000 kronor. Övriga byggnadskostnader, vilka i stor utsträckning betingas av andra för byggnadens framtida bestånd nödvändiga åtgärder samt av ur kulturhistorisk synpunkt erforderliga arbeten för byggnadens återställande i möjligaste mån i dess ursprungliga skick, uppgå till 790 000 kronor. För värmeledning och ventilation, gas-, vatten- och avloppsledningar, elektriska ledningar och hissar m. m. beräknas en sammanlagd kostnad av 275 000 kronor. Slutligen hava kostnader för ritningar, kontroll och administration samt oförutsedda utgifter beräknats till 160 000 kronor.

Byggnadsstyrelsen framhåller i anslutning till dessa beräkningar, att den jämförelsevis höga kostnaden bör ses mot bakgrunden av den erlagda köpeskillingen å 900 000 kronor, vilken just med hänsyn bland annat till de kostnader, som en erforderlig restaurering skulle betinga, satts till ett belopp, som kan sägas med omkring 800 000 kronor understiga fastighetens markvärde.

Med utgångspunkt från en beräknad byggnadstid av 1 $\frac{1}{2}$ år och med hänsyn till den tid utarbetandet av fullständiga ritningar och i samband därmed erforderliga kulturhistoriska undersökningar kräva, är det enligt byggnadsstyrelsens mening önskvärt, att frågan om byggnadens iordningställande för här avsedda ändamål underställes 1944 års riksdag samt att erforderliga

medel, 250 000 kronor, för utarbetande av ritningar samt för påbörjande av grundförstärkningar m. m. anvisas för budgetåret 1944/45.

Departementschefen har för egen del på denna punkt yttrat bland annat följande.

Tidigare har ifrågasatts, att ämbetslokaler för domstolen skulle anordnas inom garnisonssjukhusets byggnad å Kungsholmen. Sedan härutinnan verkställd utredning visat, att garnisonssjukhusets byggnad icke inom bestämbar tid kan bli tillgänglig för här avsett ändamål, har byggnadsstyrelsen i samråd med utsedda sakkunniga föreslagit, att högsta domstolen skulle inrymmas inom Gamla rådhuset i kvarteret Nemesis. Även enligt min mening är denna lösning av domstolens lokalfråga att förorda. Gamla rådhusbyggnaden är med hänsyn till sin allmänna anordning och de krav, som föranledas av husets karaktär av byggnadsminnesmärke, icke lätt att tillfredsställande utnyttja för vanliga förvaltningsändamål men skulle uppenbarligen lämpa sig väl för högsta domstolen med hänsyn till dess behov av stora och representativa lokaler för de offentliga domstolsförhandlingarna. Beträffande det sätt, varpå byggnaden för ifrågavarande ändamål bör i detalj utnyttjas, lärer ståndpunkt icke nu behöva tagas. Enligt min mening torde ett förnyat övervägande böra ske beträffande möjligheterna att genom en mera ekonomisk disposition av rumsfördelningen bereda utrymme inom byggnaden även för någon annan institution, vars förläggning till samma fastighet som domstolen lämpligen kan komma i fråga.

Jag vill i detta sammanhang framhålla att, på sätt framgår av vad chefen för ecklesiastikdepartementet denna dag anför i fråga om nybyggnad för karolinska institutet, möjlighet icke torde föreligga för kronan att till Stockholms stad avträda fastigheterna i kvarteret Glasbruket förr än den 1 juli 1948, i följd varav kronan — såsom byggnadsstyrelsen förutsatt — torde böra begagna sig av sin rätt att framflytta den i markavtalet primärt stadgade dagen för avträddandet av dessa fastigheter. Fastigheten i kvarteret Nemesis skulle vid sådant förhållande enligt markavtalet kunna disponeras av kronan först den 1 juli 1949. Då det med hänsyn till processreformens ikraftträdande synes bliva erforderligt att dessförinnan taga fastigheten i anspråk för högsta domstolen, torde i enlighet med vad byggnadsstyrelsen ifrågasatt böra upptagas förhandlingar med staden i syfte att träffa uppgörelse om tidigare tillträdesdag mot tillhandahållande temporärt av lokaler för de kommunala organ, vilka nu äro förlagda till byggnaden.

Svea hovrätt.

Kostnaden för genomförande av förslaget om det s. k. Gamla kungshusets fullständiga ianspråktagande för beredande av lokaler åt Svea hovrätt har av byggnadsstyrelsen beräknats till 525 000 kronor.

Kammarkollegiet.

Kostnaden för kammarkollegiets inrymmande inom fastigheten nr 1 i kvarteret Gråmunkeholmen (det av socialstyrelsen nu disponerade Hessensteinska huset å Riddarholmen) skulle enligt ett genom byggnadsstyrelsens försorg upprättat förslag uppgå till 175 000 kronor, varav 50 000 kronor vore erforderliga för arbeten, som enligt styrelsen vore att betrakta såsom under alla förhållanden erforderliga reparations- och underhållsarbeten.

Beträffande utnyttjandet av kronans fastigheter på Riddarholmen har *departementschefen* anfört följande.

Genom förflyttning av socialstyrelsen till försvarsdepartementets nuvarande fastigheter i kvarteret Mercurius skulle frigöras de betydande lokalutrymmen i kronans fastigheter på Riddarholmen, som nu disponeras av socialstyrelsen dels i Hessensteinska huset och dels i Gamla riksdagshuset vid Birger Jarls torg. Även beträffande dispositionen av dessa utrymmen har byggnadsstyrelsen i sina förevarande skrivelser framlagt förslag. Med hänsyn till den tidpunkt, då de nämnda utrymmena kunna bliva tillgängliga för nya ändamål, har jag ansett mig icke nu behöva ingå på en granskning av ifrågasvarande förslag till utnyttjande av kronans fastigheter på Riddarholmen i vidare mån än att jag förutsätter, att Svea hovrätt även efter processreformens genomförande bör kvarstanna i Gamla kungshuset, för vilket ändamål denna byggnad torde böra undergå vissa inre omändringar i huvudsaklig överensstämmelse med den av byggnadsstyrelsen framlagda utredningen.

Slutligen har *departementschefen* sammanfattningsvis uttalat följande.

Enligt vad jag i det föregående anfört skulle sålunda statsmakterna nu endast i mera väsentliga huvuddrag behöva taga ståndpunkt till de av byggnadsstyrelsen framlagda förslagen. Olika med förslagen sammanhängande detaljfrågor kunna uppskjutas till nästkommande års riksdag, då ytterligare utredning samt längre framförda förslag torde kunna föreligga. Därvid läser ock en närmare granskning av upprättade kostnadsberäkningar kunna äga rum. Angelägnast är nu, att avgörande träffas om plan för användning av området i kvarteren Minotaurus, Nessus, Lychaon och Cephalus, varav samtliga övriga föreliggande förslag äro direkt eller indirekt beroende, samt att medel anvisas till påbörjande av de arbeten, som erfordras för ianspråktagande av detta område.

Till vissa förberedande åtgärder — i främsta rummet utarbetande av ritningar m. m. — beträffande de planerade övriga byggnadsföretagen böra emellertid vissa medel beviljas för nästkommande budgetår. Byggnadsstyrelsen har i sådant avseende äskat följande belopp, nämligen för fastigheterna i kvarteret Mercurius 15 000 kronor, för Gamla rådhuset 250 000 kronor och för Gamla kungshuset 100 000 kronor. Enligt min mening kan lämpligen för erforderliga förberedande åtgärder beträffande samtliga nu avsedda byggnader upptagas ett gemensamt anslag, förslagsvis bestämt till 350 000 kronor. Såväl detta anslag som det av mig förordade anslagsbeloppet å 1 000 000 kronor för påbörjande av arbeten med annexbyggnaden till kanslihuset böra uppföras såsom investeringsanslag under statens allmänna fastighetsfond.

Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien och akademien för de fria konsterna liksom ock ett flertal privata sammanslutningar hava till utskottet överlämnat särskilda av dem gjorda uttalanden rörande önskvärdheten av att ifrågasvarande nya kanslibyggnad förlades till annan för ny bebyggelse mindre ömtålig plats.

Utskottet.

Kungl. Maj:ts i förevarande proposition framlagda förslag innefatta byggnadsprojekt av betydande storleksordning. Sålunda uppskattas byggnadskostnaderna för det nya kanslihusannexet till 4 300 000 kronor. Gamla rådhusets omändring till lokal för högsta domstolen beräknas draga en kostnad av 1 750 000 kronor. Härtill komma kostnader på omkring 1 000 000

kronor för övriga i propositionen angivna lokaldispositioner. Att under nuvarande ovissa tidsförhållanden taga ställning till dessa både byggnadstekniskt och ekonomiskt vittutseende förslag är självfallet förenat med vissa vanskligheter.

Av verkställda utredningar framgår, att statens lokalbehov i huvudstaden, bortsett från de med krisadministrationen sammanhängande förhållandena, vida överstiger de nu tillgängliga utrymmena. Förutom för högsta domstolen och Svea hovrätt gör sig lokalbristen särskilt gällande för Kungl. Maj:ts kansli samt vissa centrala ämbetsverk, vilka på grund av sina arbetsuppgifter sedan gammalt ansetts böra vara förlagda i närheten av Kungl. Maj:ts kansli, däribland socialstyrelsen, kammarkollegiet och kommerskollegium.

En omständighet, som gör en snar lösning av här berörda och med varandra sammanhängande lokalfrågor särskilt angelägen, är det av den beslutade rättegångsreformen föranledda behovet av betydligt utökade utrymmen för högsta domstolen. Det av kronan enligt 1940 års markavtal från Stockholms stad förvärvade men hittills alltjämt av staden disponerade gamla rådhuset (mellan kanslihuset och riddarhuset) har med sina redan tidigare för domstolsbruk använda sessionssalar och sin delvis ganska väl bibehållna palatsinredning ansetts särskilt väl lämpa sig för högsta domstolen. Enligt markavtalet måste man emellertid räkna med att kronan vid den tidpunkt, då högsta domstolen behöver inflytta, d. v. s. den 1 januari 1948, ej kan få disponera gamla rådhuset, om lokaler ej dessförinnan kunna på annan plats och eventuellt inom det nya kanslihusannexet provisoriskt erbjudas för vissa stadens nu till gamla rådhuset förlagda institutioner.

Samtliga här berörda lokalfrågor skulle erhålla sin lösning, därest genom en annexbyggnad till kanslihuset vissa av Kungl. Maj:ts kansli nu disponerade lokaler kunde frigöras för annat ändamål. I propositionen föreslås fördenskull, att en sådan annexbyggnad uppföres å det till kanslihuset gränsande området på andra sidan Myntgatan. Detta område förvärvades av staten genom 1940 års markavtal med Stockholms stad. Avsikten med förvärvet var att skapa möjligheter för ett tillgodoseende av kronans behov av ytterligare ämbetslokaler i kanslihusets närhet. Vid avtalet förutsattes, att vissa kulturhistoriskt värdefulla byggnader skulle bibehållas för framtiden. Detta förbehåll berör emellertid icke bebyggelsen å det område, till vilket kanslihuset enligt Kungl. Maj:ts förslag skulle förläggas.

En ytterligare omständighet, som talar för ett snabbt avgörande, är nödvändigheten av ett slutgiltigt beslut snarast möjligt rörande dispositionen av det för kanslihusannexet föreslagna området. De därå befintliga av kronan enligt 1940 års markavtal år 1942 från Stockholms stad övertagna byggnaderna befinna sig nämligen i sådant skick, att behovet av en sanering av bebyggelsen är synnerligen trängande.

Av pietetsskäl har enligt Kungl. Maj:ts förslag till grund för användningen av ifrågavarande område lagts en mindre radikalt ingripande plan än den med Stockholms stad år 1940 överenskomna. Förslaget innebär, att de inom kvarteret befintliga gränderna med sina välvda portaler skulle bi-

behållas närmast Västerlånggatan för att inåt mynna ut i en rund gård, kring vilken det nya kanslihusannexet skulle gruppera sig. Kontrasten mellan den öppna, om en torgplats påminnande gården och de däri utmynnande gränderna har ansetts bliva av god verkan. Då gården skulle vara upplåten för allmänheten, skulle byggnadsföretaget tillföra stadsdelen ett tillskott av trevnad. Gatufasaderna utmed Västerlånggatan liksom utmed Storkyrkobrinken skulle bibehållas i sin olikartade utformning. För de nybyggda delarna mot Myntgatan och Riddarhustorget samt kring den runda gården har eftersträfvats en enhetlig och monumental form.

Enligt den föreliggande planen löper i varje våning utmed den runda gården en cirkulationskorridor, från vilken i erforderlig utsträckning trappsteg eller halvtrappor leda till byggnadens övriga delar. Beträffande vissa av de nu utmed Västerlånggatan och Storkyrkobrinken befintliga byggnaderna planeras en ganska genomgripande ombyggnad och eventuellt ett återförande till deras tidigare utseende i den mån ännu bevarade ritningar göra det möjligt. Självklart är att sådana återställningsåtgärder måste bli tämligen kostnadskrävande.

Av det anförda framgår, att åt de kulturhistoriska synpunkterna ägnats betydande uppmärksamhet vid utformningen av förslaget till annexbyggnad till kanslihuset.

Med anledning av de av motionären uttalade farhågorna för att av Gamla staden skulle skapas en trafikmaskin och ett clearingkomplex för bilströmmar må erinras, att genom antagande av propositionens förslag den i 1942 års nya stadsplan förutsatta utvidgningen till 33 meter av Myntgatan (från Mynttorget utmed nya kanslihuset till Riddarhustorget), vilken gata för närvarande har en minsta bredd av 10 meter och en största bredd av 16 meter, skulle kunna undvikas. Brandkontorets efter ombyggnad under 1700-talet väl bibehållna hus är ett av Gamla stadens värdefullare byggnadsminnesmärken. Att den i 1942 års plan förutsatta rivningen av en del av detta hus icke skulle behöva verkställas och att sålunda den nuvarande stadsbilden kring Mynttorget skulle kunna bibehållas oförändrad borde vara värt allt erkännande ur de synpunkter, för vilka motionären vill framträda som målsman.

Gatufasaderna och stora delar av gatuhuset utmed Västerlånggatan och Storkyrkobrinken äro, såsom redan antytts, avsedda att bibehållas oförändrade med undantag för vissa restaurerings- och återställningsåtgärder. Erinras må att vad som ur yttre stadsbildssynpunkt skulle bevaras ingalunda bär prägeln av någon äldre byggnadsstil utan, med undantag i huvudsak för hotell Östergötland och någon av de övriga fasaderna, av 1800-talet. I förhållande till det kulturhistoriska värde dessa byggnader i sitt nuvarande skick kunna besitta, innebär deras i propositionen föreslagna bevarande en betydande ekonomisk uppoffring, då självfallet en rationell planlösning därigenom avsevärt försvåras. Rent arkitektoniskt sett utgör dessutom bibehållandet av de olikartade och under tidernas lopp mycket hårt

omformade gatuhuset ett uppoffrande av den dominerande verkan, som stått att vinna med en enhetlig fasaduppbyggnad.

Vad härefter angår de å området inre delar vid gränderna belägna, av kronan år 1942 från staden övertagna byggnaderna, vilka enligt förslaget skulle rivras men för vilka motionären begär skydd, är den vanvård, för vilken de varit utsatta, påfallande. Det av staden eftersatta underhållet förklaras med all sannolikhet av att byggnaderna ansetts böra rivras. Att märka är, att Stockholms stads museinämnd trots de sålunda förutsatta rivningsåtgärderna tämligen oförbehållsamt tillstyrkt propositionens förslag under framhållande, att detsamma hade stora förtjänster ej endast arkitektoniskt utan även kulturhistoriskt samt att särskilt den cirkelrunda gård, som inginge i nybyggnaden, väl anslöte sig till den mera monumentala arkitektur, som alltsedan 1600-talet genom de stora palatsbyggena kommit att prägla denna trakt av staden. Liknande synpunkter hava framförts av Stockholms stads skönhetsråd, från vilket ej heller framkommit några starkare invändningar mot förslaget.

Såvitt av riksantikvarieämbetets utlåtande framgår, synes ej heller ur synpunkten av de intressen, ämbetet har att vårda, det i motionen angivna förslaget kunna sättas före propositionens.

Tilläggas må att det i motionen angivna modifierade förslaget till kanslihusannex torde komma att medföra, förutom betydligt försämrade belysningsförhållanden, en stark minskning av den blivande byggnadens nettoutrymme. Redan detta torde visa, att förslaget är praktiskt orealiserbart.

I anledning av de av föreningen Kolmätargränd i ärendet framförda synpunkterna vill utskottet framhålla, att ett bevarande av staden mellan broarna från pietetslösa ingrepp själfvallet framstår som ett vida mer än rent lokalt intresse. De krafter, som verka härför, förtjäna också enligt utskottets mening allt stöd. Vid sin behandling av ärendet har utskottet därför tillmätt föreningens framställning stor uppmärksamhet. Redan enligt propositionens förslag göras emellertid betydande uppoffringar för att bibehålla de kulturhistoriska värden, som området rymmer.

I likhet med föreningen skulle utskottet finna beklagligt om de ingrepp, som nu måste ske inom kvarteren närmast Myntgatan, skulle på grund av statens växande lokalbehov följas av andra inom angränsande delar. Enligt vad utskottet sökt övertyga sig om kunna i detta avseende möjligen förefintliga farhågor icke anses befogade. Utskottet har likväl velat uttala angelägenheten av att staten vid framdeles eventuellt uppkommande ökade anspråk på byggnadsmark inom Gamla staden tager all möjlig hänsyn till befintliga historiska värden.

Sammanfattningsvis må erinras, att det förvisso varit önskvärt att ifrågasvara kulturhistoriskt värdefulla del av staden mellan broarna kunnat mera orörd överlämnas till eftervärlden. Såväl det synnerligen starkt framträdande behovet av utökade lokaler för vissa viktiga ämbetsverk som den ej mindre trängande angelägenheten av en snar sanering av ifrågasvarande numera av

staten till största delen ägda kvarters- och gatumark påkallar emellertid, att hithörande byggnadsspörsmål erhålla sitt preliminära avgörande vid denna riksdag. Under hänvisning härtill och då Kungl. Maj:ts förslag, såsom ovan framhållits, ur såväl praktiska som kulturhistoriska synpunkter innebär den under rådande förhållanden med all sannolikhet mest tillfredsställande lösningen av frågan, anser sig utskottet böra förorda bifall till propositionen. Med avstyrkande alltså av motionen hemställer utskottet,

att riksdagen må

a) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen I: 299 till *Annexbyggnad till kanslihuset* för budgetåret 1944/45 under statens allmänna fastighetsfond anvisa ett investeringsanslag av 1 000 000 kronor;

b) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen I: 299 till *Förberedande åtgärder beträffande vissa byggnadsföretag i staden mellan broarna och å Riddarholmen i Stockholm* för budgetåret 1944/45 under statens allmänna fastighetsfond anvisa ett investeringsanslag av 350 000 kronor.

Stockholm den 9 maj 1944.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar *Johan Bernhard Johansson, Joh. Nilsson* i Malmö, *Oscar Olsson, Pauli, Lindström, Sven Larsson, Bernhard Nilsson, Heiding, Karl Andersson, Ekströmer, Emil Petersson* och *Ivar Persson*; samt

från andra kammaren: herrar *Törnkvist, Svensson* i Grönvik, *Bergström, Andersson* i Prästbol, *Danielsson, Ward, Pettersson* i Dahl, *Andersson* i Malmö, *Wallentheim, Staxäng, Åkerström* och *Eriksson* i Frägsta.

Reservation

av herrar *Oscar Olsson, Lindström, Heiding, Ekströmer, Ivar Persson, Wallentheim* och *Eriksson* i Frägsta, vilka ansett, att utskottets yttrande och hemställan bort hava följande lydelse:

»Vad först angår den tilltänkta annexbyggnaden till kanslihuset är att märka det hårda ingrepp, för vilket ett genom sitt centrala läge synnerligen ömtåligt parti av den gamla staden mellan broarna genom byggnadens förläggning dit utsättes. Spolieringen av därvarande grändsystem jämte omkring-

liggande delvis från medeltiden stammande byggnader måste väcka en alldeles särskilt stark betänksamhet med hänsyn till de stora krav, som främst böra ställas på staten i fråga om vården av äldre kulturhistoriskt värdefull bebyggelse.

I anslutning till de synpunkter, som av vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien lagts på frågan i en till utskottet ställd skrivelse, måste utskottet finna önskvärt att byggnadsplanen revideras i syfte att områdets gamla planbildning och byggnadsart i större utsträckning må kunna bibehållas. Utskottet vill ifrågasätta om ej ärendet är av den betydelse, att det kunde vara motiverat att exempelvis genom en arkitektävlan utröna, huruvida icke man kunde utfinna en lämpligare planlösning, som bättre tillgodoser såväl praktiska som kulturhistoriska synpunkter. Undersökas bör också huruvida icke den planerade annexbyggnaden till kanslihuset kunde begränsas till en byggnad utmed Myntgatan samt alternativt även huruvida icke ytterligare erforderliga ämbetslokaler kunde beredas utan nybyggnad och genom förvärv i stället av andra intilliggande fastigheter.

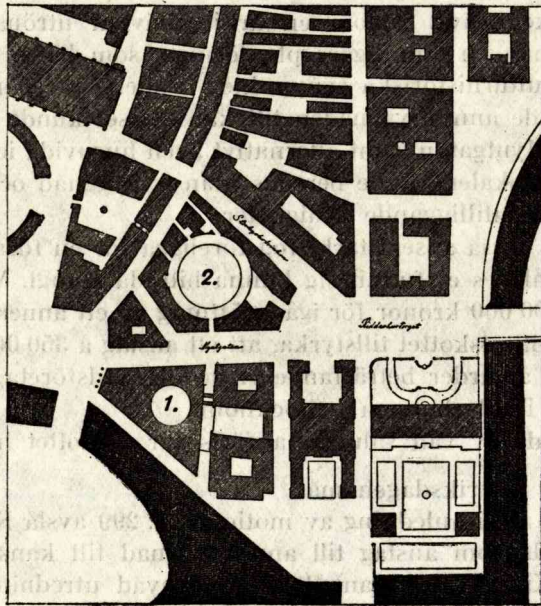
Utskottet, som alltså anser starkt fog föreligga för en förnyad omprövning av frågan, har således ej funnit sig kunna biträda Kungl. Maj:ts förslag om ett anslag på 1 000 000 kronor för igångsättning av ett annexbygge till kanslihuset. Däremot vill utskottet tillstyrka, att ett anslag å 350 000 kronor anvisas till förberedande åtgärder beträffande vissa byggnadsföretag i staden mellan broarna och på Riddarholmen i Stockholm.

Med åberopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att riksdagen må

a) i anledning av motionen I: 299 avslå Kungl. Maj:ts förslag om anslag till annexbyggnad till kanslihuset samt hos Kungl. Maj:t anhålla om förnyad utredning av frågan om lokalbehovet för Kungl. Maj:ts kansli;

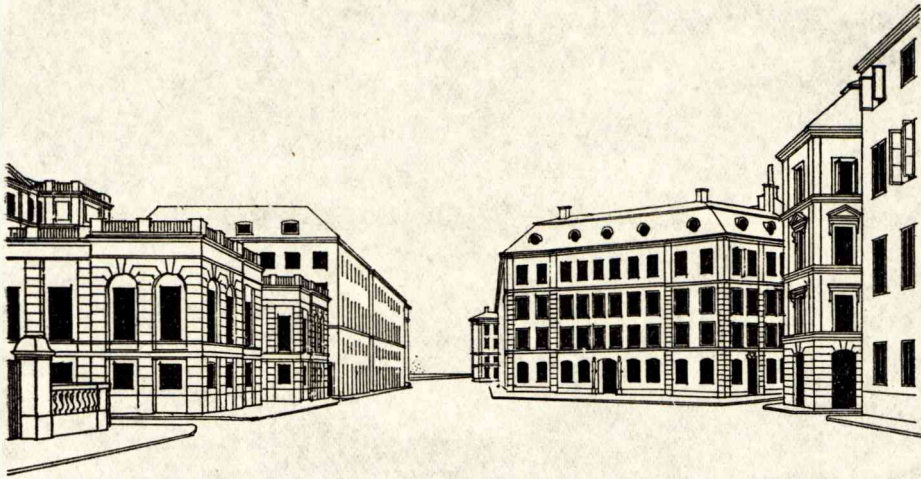
b) med bifall — — — 350 000 kronor.»

Kanslihusannexet.

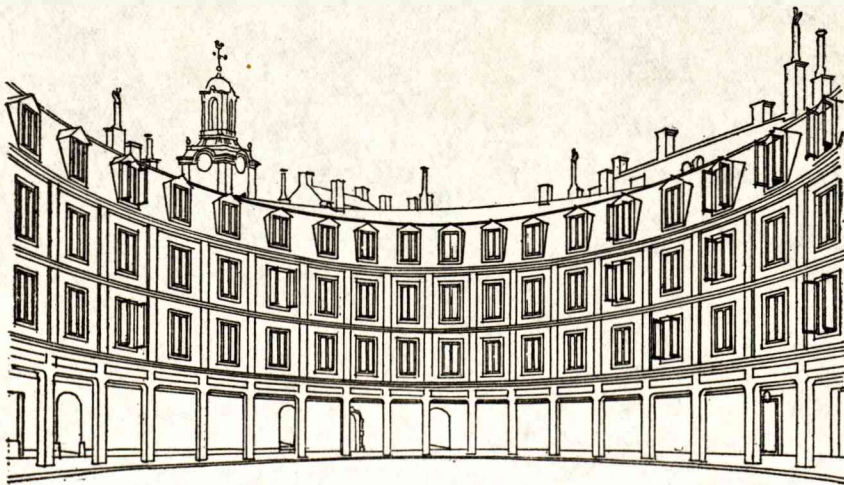
Situationsplan.

(Å planen betecknas nuvarande kanslihuset med siffran 1 och den föreslagna annexbyggnaden med siffran 2.)

Kanslihusannexet.

Fasad mot Riddarhustorget.

Kanslihusannexet.

Perspektiv av den inre gården.